

**МІЖ СЦИЛЛОЮ ТА ХАРИБДОЮ:
СХІДНОГАЛИЦЬКЕ ПИТАННЯ
В МІЖНАРОДНОМУ ПОЛІТИКУМІ
(1920-ті роки)**

Зореслава Захожай,

кандидат історичних наук, доцент,
Таврійський національний університет
імені В. І. Вернадського,

завідувачка кафедрою філософії та історії
ORCID: 0000-0003-2860-5135; Zoreslava.z@ukr.net

Сьогодні ми особливо гостро розуміємо, що соборність держави та національна єдність – обов'язкова передумова успішного спротиву зовнішній агресії. Та були часи, коли попри прагнення українців жити в єдиній незалежній державі це вирішувалося в площині міжнародної геополітики, яку визначали країни, виходячи з власних інтересів.

Східна Галичина, що віками перебувала у складі інших держав та була відірвана від Наддніпрянщини, ніколи не втрачала надії об'єднатися з материнською Україною. Після Першої світової війни, з розпадом Австро-Угорської імперії, вперше з часів Галицько-Волинського князівства на землях Галичини з проголошенням ЗУНР відбулося відродження української державності. Весь світ побачив, що українська нація жива, що вона не потонула в буремних світових перипетіях, що вона прагне мати не просто власну державу, а засвідчила свою неподільність з Україною, уклавши Акт Злуки з УНР. Проте ідею соборності України, що була втілена в Акті Злуки УНР та ЗУНР 1919 р., на практиці не вдалося реалізувати – Східна Галичина виявилася розмінною монетою геополітики європейських держав.

Східна Галичина опинилася у становищі, описаному у давньогрецькому міфі про два чудовиська, що жили по обидва боки вузької морської протоки між Італією і Сицилією та губили мореплавців, які наважувалися там пропливти. З одного боку

чудовисько з шістьма головами Сцилла хапало і поїдало з корабля веслярів, з Харибда, всмоктувало в себе воду на величезній відстані, поглинало разом з нею і корабель.

У такому безвихідному скрутному стані в ролі корабля, коли небезпека загрожувала з усіх боків, опинилася Східна Галичина, оточена новоутвореними державами – Польщею, що мріяла про Другу Річ Посполиту та вела запеклу боротьбу за право анексувати Східну Галичину, та більшовицькою Росією, що марила світовою революцією та створенням нової великої радянської імперії, складовою якої неодмінно мала бути Україна.

На боротьбу з ними у галичан було занадто мало ресурсів, а їхні інтереси, права, їхнє прагнення до соборної незалежної держави Україна жодною стороною не бралися до уваги.

Роль арбітра на правах переможниці у Першій світовій війні в усіх європейських суперечках привласнила собі Антанта, яка фактично формувала мапу Європи. З огляду на це польський уряд усіма засобами намагався вплинути на країни Антанти, доводячи своє право на західноукраїнську територію.

На теренах Польщі ще в ході імперіалістичної війни визрівала ідея відродження Речі Посполитої. Ідеологом її був очільник Національного комітету Польщі, діяч Народної демократії, майбутній міністр закордонних справ Польщі Р. Дмовський, який ще за півтора роки до оголошення незалежності Польщі, у квітні 1917 р., запропонував міністру закордонних справ Великобританії Бальфуру розлогу працю «Проблеми Центральної і Східної Європи», у якій він переконував, що Центральна та Східна Європа може бути сильною тільки тоді, коли вона буде спиратися на потужну Польщу, а та, своєю чергою, буде такою, коли до неї приєднати низку земель, у тому числі Волинь та Східну Галичину [1, с. 225–286]. Р. Дмовський застерігав політиків Антанти, що якщо українцям дозволити мати свою державу, то вона буде надто германофільською та антипольською, а це становитиме загрозу миру в Європі. І щоб паралізувати державницький український рух, – найкраще приєднати Східну Галичину до Польщі [2, с. 49–51].

На початку 1918 р., коли українці почали розбудову власної держави, «ендемія» розпочала активну протидію. Вже 28 лютого

1918 р. Національний комітет Польщі прийняв ухвалу про знищення за будь-яку ціну української незалежності. Реалізація такої ухвали цілком та повністю залежала від країн Антанти. Тому, аби схилити Антанту на свій бік, Р. Дмовський узявся переконувати американського президента. 8 жовтня 1918 р. він передав В. Вільсону меморандум, у якому переконував президента США, «що руський національний рух у Східній Галичині, відомий під назвою українського», є антипольським зняряддям у руках німецьких й австрійських політиків, а русини – це, головним чином, несвідомий і байдужий з національних позицій елемент, який не здатний до керування державою. Це підтверджував тим, що під пануванням Австрії в королівстві Галіції і Володимирії уряд перебував у польських руках. Ці інсинуації доповнювалися тим, що Українська Галицька армія, начебто, була створена австрійцями за підтримки німців.

Зрозуміло, що такі твердження, враховуючи цілковите незнання світу про суть «українського питання», потрапляли у сприятливий ґрунт. В результаті, всупереч декларованому принципу «права націй на самовизначення», головні світові геополітичні гравці підтримали польську безпекову концепцію Р. Дмовського про «необхідність» приєднання Східної Галичини до Польщі.

Категорично не погоджувалися з такою позицією провідники західноукраїнського політичного проводу, апелюючи, що на цій території у роки Української революції була утворена ЗУНР, яка була ліквідована шляхом збройної агресії. Вагомим аргументом проти приєднання Східної Галичини до Польщі був і етнічний склад місцевого населення – близько 5,6 млн українців.

Видатний географ, професор С. Рудницький у праці «Чому ми хочемо самостійної України» писав, що саме Східна Галичина могла стати найбільш надійним етапом для розв'язання проблем Східної Європи. Селянство, що становило більшість населення, стверджував він, – є національно свідомим, про що свідчили вибори до австрійського парламенту 1907 і 1911 рр. та й, зрештою, створення ЗУНР, здатної до національно-політичної посвяти. Галицька інтелігенція є численною, дуже свідомою і політично вишколеною. Галичани здатні створити армію першорядної якості.

А ставши самостійним державним організмом, могли себе забезпечувати економічно – експортом нафти та солі. «І ніколи Східна Галичина не погодиться зі становищем у складі Польщі, стане джерелом постійних конфліктів Польщі з Росією, що не буде в інтересі західноєвропейських держав і світового миру», – писав науковець [3, с. 376–378].

Проте голосу галичан не чули: як тільки з'являлося українське питання, польська дипломатія завжди займала непримиримо ворожу позицію, намагаючись сформувану негативну думку Антанти. На характер проблеми впливав і той факт, що країни Антанти розглядали Польщу як союзника у боротьбі проти більшовицької Росії. Вирішення державно-правового статусу Східної Галичини на міжнародному рівні відбулося на найвищій Раді Антанти, де 21 листопада 1919 р. було ухвалено «Договір між Союзними державами і Польщею про Східну Галичину». Згідно з його умовами Східна Галичина передавалася під управління Польщі на 25 років, а та, своєю чергою, мала гарантувати українському населенню політичні, громадянські та національні права, існування крайового сейму щодо окремих питань внутрішнього життя, представництво у загальнодержавному сеймі Польщі

На другому боці кордону Східної Галичини уряди новостворених республік РСФРР і УСРР мали свій інтерес до краю, розглядаючи Східну Галичину як геопростір, плацдарм для реалізації доктрини «світової революції». Про більшовицькі плани В. Ленін заявляв на IX конференції РКП(б) у вересні 1920 р.: «Отримуючи Східну Галичину, ми дістанемо базу щодо усіх сучасних держав. За таких умов ми станемо сусідами прикарпатської Русі, яка кипить більше, ніж Німеччина, і є прямим коридором в Угорщину, де вистачить невеликого поштоуху, щоб запалала революція... Ми чудово розуміємо, що ставка зроблена велика, беручи Галичину... розвиваємо дорогу революції...». Більшовики розраховували, що пропаганда та обіцянки визволити Галичину від Польщі, створення Галицької Соціалістичної Радянської Республіки буде мати підтримку в українців. Проте сподівання їх виявилися марними – українське населення не підтримало планів більшовицької Москви. Складне становище РСФРР –

військові невдачі на фронті, економічна та політична ізоляція республіки, пряме посередництво країн Антанти у встановленні миру з Польщею при слабкому впливі комуністичних ідей на її території підштовхували радянський уряд до швидкого підписання мирного договору.

Оскільки польська сторона бачила Східну Галичину тільки у складі своєї країни й не сприймала будь-який варіант незалежності, радянська делегація змушена була відмовитися від території Східної Галичини. «Для нас уся суть в тому: щоб мати на недовгий час перемир'я», – пояснював В. Ленін. У запропонованому проєкті прелімінарного мирного договору з Польщею Москва «грала» роль захисника демократичних прав українців, створюючи ілюзії, що за допомогою РСФРР та УСРР можна буде відстояти незалежність Східної Галичини. Радянське керівництво успішно маніпулювало «галицькою картою», справжньою ж метою було досягнення пропагандистського ефекту. Під час переговорів радянський дипломат А. Йоффе відверто заявив у розмові з польським дипломатом Я. Домбським: «Росія не наполягає на порушенні питання Східної Галичини, його порушення є лише темою для дискусії... Росія розуміє, що для Польщі потрібна галицька нафта, але й для Росії потрібне українське збіжжя» [4, с. 95]. Ці слова розкривали дійсну позицію обох країн щодо українських земель – Східна Галичина була своєрідною розмінною картою для держав-конкурентів.

Підписаний 18 березня 1921 р. у Ризі мирний договір, практично, поховав самостійницькі плани українців [5, с. 133–137]. Український історик І. Лисяк-Рудницький з цього приводу зазначав, що Ризький договір нагадував Андрусівський 1667 р., оскільки вони обидва означали поділ України між Польщею та Росією. Після укладання миру східногалицька проблема і надалі залишалася об'єктом міжнародної політики. Так, Рада Послів великих держав – Великобританії, Франції, Італії та Японії у 1923 р., розглядаючи Польщу як своєрідний «санітарний кордон» у боротьбі проти більшовизму та світової комуністичної революції, ухвалила остаточне рішення передати Східну Галичину до складу Польщі без проведення плебісциту. Долю Східної Галичини було вирішено.

Таким чином, усупереч бажанню українського населення, Східна Галичина виявилася розмінною монетою геополітики європейських держав. Упродовж усього міжвоєнного періоду українці Західної України боролися за відтворення самостійної соборної України. Натомість об'єднання Східної Галичини з Наддніпрянською Україною (УРСР) у 1939 р. знову стало результатом змови – нацистської Німеччини та сталінського СРСР.

Після початку широкомасштабного військового вторгнення 2022 р. Росії, нащадків Харибди, в Україну питання єдності української нації, соборності українських земель вже ніким не ставиться під сумнів. Війна зробила українців сильнішими, згуртованішими, адже ми захищаємо свою державу, відстоюємо свою незалежність, ми стали ще більш консолідованими як громадяни і впевненими у власній суб'єктності. Нині Польща є добрим сусідом, найближчим союзником України, і колишні проблемні питання залишилися в історії. Сьогодні ми боронимо не тільки себе, а й об'єднану Європу. Відчуваючи солідарність та отримуючи велику підтримку з боку цивілізованого світу, ми усвідомлюємо себе його частиною. Наша держава зайняла своє місце у міжнародному співтоваристві й ми віримо, що Україна не повторить долю корабля між Сциллою і Харибдою, ніколи долю України не будуть вирішувати за нас, Україна вже не буде другорядною країною на периферії світової геополітики.

Бібліографічні посилання

1. Dmowski R. *Polituka polska i obdubowanie panstwa*. Warszawa, 1988. Т. 2. 496 s.
2. Сивіцький М. *Історія польсько-українських конфліктів*. Т. 1. Київ : Вид-во імені Олени Теліги, 2005. 344 с.
3. Рудницький С. *Чому ми хочемо самостійної України*. Львів : Світ, 1994. 416 с.
4. Гетьманчук М. *Між Москвою та Варшавою. Українське питання радянсько-польських відносинах міжвоєнного періоду (1918–1939 рр.)*. Львів, 2008. 432 с.
5. Завада І. *Ризький договір і Україна*. Київ : Вид. центр «Просвіта», 2000. 204 с.